

Identități ficționale și practici discursive

Pentru conținutul articolelor, responsabilitatea revine autorilor

Identități ficționale și practici discursive

Emilia Parpală (editor)

Editura Universitaria
Craiova, 2017

Editura ProUniversitaria
București, 2017

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Identități ficționale și practici discursive / ed.: Emilia Parpală. –
Craiova : Universitaria : Pro Universitaria, 2017
Conține bibliografie
ISBN 978-606-14-1270-9 ISBN 978-606-26-0817-0

I. Parpală, Emilia (ed.)

Introducere. Identitatea ca semn

Emilia Parpală

Universitatea din Craiova

Termenul hiperteoretizat,¹ *identitate* exprimă azi un set de caracteristici mai degrabă difuz, fluid, contradictoriu decât semnificații stabile, omogene și independente. În *Introduction: Who Needs 'Identity'?*, Stuart Hall (1996) nota explozia (post)modernă a conceptului „identitate”, poziția lui strategică și posibilitatea de a-i alătura concepției despre timp, discurs ori istorie. Confrunțați cu efectele comunicării globale, sociologii insistă asupra discontinuității, fragmentării, fracturii și dislocării (Hall 1995: 598). Interconectarea actuală a culturilor generează o „persoană multiculturală”, o modalitate nouă de a fi „dincolo de identitatea culturală”, înrădăcinată deopotrivă în „universalitatea condiției umane și în diversitatea formelor culturale” (Adler 1977). Mișcarea de la esențialism la construcționism a accentuat paradoxul identității, impulsul simultan spre „similitudine și unicitate” (Joseph 2004: 37) și rolul alterității în negocierea identităților – colective sau personale. Pentru a contrabalansa semantica controversată a acestui concept, preferăm să identificăm, în diverse tipuri de discurs, semnele identității, considerând că limbajul este resursa semiotică primară utilizată în construcția și performarea identităților.

Literatura, obiect semiotic exemplar, expune o subtilă retorică a semnului și, cu toate că folosim termenul *reprezentare*, trebuie subliniat că anumiți scriitori practică o strategie a emergenței semnului, a răsturnării lui – așa cum remarcă Michel Butor (cf. Helbo 1975: 11). Identitatea este semn, funcționează ca semn și permite scriitorilor să enfatizeze felul în care semnele identității sunt relaționate cu referenții cărora le-au fost atribuite. Literatura ficționalizează și „întărește identitatea” (Holden Rønning 1998), dramatizându-i fixitatea și fluiditatea, puritatea și hibriditatea, deconstrucția, autenticitatea, dilemele și interconectarea. Narațiunile postmoderne ale sinelui aduc în atenție natura imaginară a acestor identități; în consecință, codurile literare pot fi analizate din perspectiva imagologică a binomului identitate – alteritate, atât la nivel tematic, cât și stilistic. Comunicarea literară necesită conectarea semnelor și a sensurilor cu acțiunea lor discursivă.

Centrat pe discursurile identității, acest volum implică un cadru semiotic și modalități comparative de relevare a similitudinilor și diferențelor. Orizontul semnului ne conduce spre spațiul ficțional construit de literatură, spre semioza infinită a semnelor indexicale, iconice și simbolice angrenate în procese de semnificare și de comunicare. Celebra afirmație a lui C.S. Peirce: „întregul univers este perfuzat cu semne, dacă nu este

¹ *Identitate*, un termen ontologic dominant, a fost declarat în 2015 “the Word of the Year” (McAfee 2015). Patru dimensiuni dominante au fost reținute de teoreticieni: identitate personală, de rol, socială și colectivă (Burke and Stets 2009); acestora li se pot adăuga subcategoriile: identitate culturală, etnică, rasială, religioasă, de grup și de gen.

compus exclusiv din semne”, rareori citat în context,¹ nu se referă la imperialismul semiotic, ci la indeterminarea semnelor, atât de original exploatată în arte. Pasajul explică relația interpretului cu procesul de semioză și sugerează că soluția trebuie căutată în pragmatică. Semnele sunt relaționate cu lumea interpretului, care joacă un rol în determinarea și în multiplicarea sensului.²

În timp ce C.S. Peirce a implicat faptul că toate semnele sunt dialogice și interpretabile, M.M. Bakhtin a impus principiul antropologic al dialogismului și l-a aplicat limbii și literaturii. În *Problems of Dostoevsky's Poetics*, Bakhtin a argumentat că sinele „nu e niciodată coincident cu sine însuși” (1973: 48). Antropologia sa filosofică a introdus principiul alterității – „diferența” – în definiția identității.³ În consecință, din punctul de vedere al filosofiei moderne, nu ar trebui să percepem identitatea simplist ca „a fi la fel / același” sau ca „mod primordial de a fi” (Descombes 1980: 35–37), deoarece ea „coincide cu principiul alterității” (Skulj 2000: 3).

În antiteză cu studiile tradiționale despre identitate, Jean Baudrillard, Pierre Bourdieu, Jacques Derrida, Michel Foucault, Jean-Francois Lyotard au impus ideea că „sinele” este deopotrivă un produs al discursului⁴ și al contextului social; retorica lor antiesențialistă a promovat subiectivitatea, multiplicitatea, hibriditatea și lichiditatea, în efortul de a explora integral ființa umană.⁵ „Sinele” postmodern, „subiectivitatea” și „stilul de viață” s-au adăugat clasicelor concepte sociologice de „gen”, „rasă”, „etnicitate”. Pe lângă deconstrucționiști, *Critical Discourse Analysis* (Fairclough 1995; Van Dijk 1993) a postulat că „discursul” este o practică socială (și nu un vehicol) care modelează identitățile personale și sociale.

Din punctul de vedere al studiilor literare, identitatea literară solicită o abordare comparativă relevând interconectarea și acțiunea în contextual extensional al culturii.⁶ Practici actuale precum rescrierea, palimpsestul și intertextualitatea, inspirate de M.M. Bakhtin, confirmă faptul că identitatea ficțională este și ea configurată prin negociere între identitate și alteritate. Există o legătură indestructibilă între construcția literară a subiectivității și adresivitatea / tranzitivitatea oricărui discurs marcat estetic, oricât de

¹ Contextul este: “It seems a strange thing, when one comes to ponder over it, that a sign should leave its interpreter to supply a part of its meaning; but the explanation of the phenomenon lies in the fact that the entire universe—not merely the universe of existents, but all that wider universe, embracing the universe of existents as a part, the universe which we are all accustomed to refer to as ‘truth’—that all this universe is perfused with signs, if not composed exclusively of signs. Let us note this in passing as having a bearing upon the question of pragmaticism” (Peirce 1974: 302).

² Cf. Joswick (1996: 93–94). Trebuie să distingem între sensul abstract al interpretantului și agentivitatea interpretului. Interpretul este exterior modelului triadic al semnului propus de Peirce: *obiect–interpretant–representamen*. Scriind despre ideologia lui Peirce, Augusto Ponzio (2004: 3439) afirmă că “the relation between signs and interpretants is a dialogic relation.”

³ “I realise myself initially through others [...] From them I receive words, forms, and tonalities for the formation of my initial idea of myself” (Bakhtin 1986: 138).

⁴ O definiție semiotică: “Discourse to me comprises all forms of meaningful semiotic human activity seen in connection with social, cultural, and historical patterns and developments of use” (Blommaert 2005: 3).

⁵ Pentru semnificația modurilor de a fi în spațiul literar și cultural cf. Loveday & Parpală (2016); pentru o perspectivă contextuală și comunicațională asupra identității discursive cf. Parpală & Loveday (2015).

⁶ Argumentația lui Bakhtin este relevantă pentru problema interacțiunilor culturale: “Literature is an inseparable part of the totality of culture and cannot be studied outside the total cultural context. [...] The literary process is a part of the cultural process and cannot be torn away from it” (Bakhtin 1986: 140).

autoreflexiv sau autoreferențial se presupune că ar fi.¹ Dialogismul limbii se extinde, previzibil, asupra stilului literar, adică asupra litera(tu)rității însăși (Parpală 2012); abordarea dialogic-comparativă a literaturii ne poate ajuta să reconceptualizăm specificitatea literaturii ca *interliteraritate* (Gálik 2000) produsă la intersecția diferitelor teorii literare cu tradițiile culturale.

Identitatea fiind constituită în și prin discurs, această colecție de articole prezentate la ediția a IX-a conferinței internaționale *Comparativism, Identity, Communication*, Craiova, 14-15 octombrie 2016, este structurată în trei părți: *Partea I. Identitate și comparatism*, precum și *Partea a II a. Construcția literară a identității* oferă perspective critice asupra reprezentărilor (literare) subsumabile imagologiei și comparatismului; *Partea a III. Practici discursive* focalizează codurile lingvistice, culturale, spațiale și performativitatea lor.

Repoziționând comunicarea verbală și semioza literară în actualul context imagocentric, cercetătorii din Bulgaria, Iraq și România propun o constelație interdisciplinară care include perspective comparative și comunicaționale, semiotice și antropologice, stilistice și performative. În ciuda polifoniei metodologice și tematice, acest volum demonstrează unitatea și coerența celor trei concepte care se intersectează în emblema conferinței.

Ca temă literară, identitatea este o premiză cu acțiune multiplă: ghidează construcția caracterelor ficționale, strategiile narrative și stilul. Construcția unor caractere sinusoidale ori stereotipe, subiectivizarea ori perspectivismul, performativitatea lingvistică și gestuală – iată câteva tehnici care relativizează imaginea identității în spațiul literar. Indeterminarea semnelor artistice și creativitatea interpreților confirmă încă o dată puterea simbolului și a reprezentării, adesea intersectându-se antagonistic, dar multiplu construite în ceea ce Juri Lotman a numit *semiosferă*.

Referințe

- Adler, Peter. 1977. "Beyond Cultural Identity: Reflections on Multiculturalism." *Culture Learning: Concepts, Applications, and Research* edited by Richard W. Brislin. 2–41. Honolulu: University Press of Hawaii. <http://www.mediate.com/articles/adler3.cfm> (accessed 17 February 2016).
- Bakhtin, M.M. 1973. *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Translated by R.W. Rotsel. Ann Arbor: Ardis.
- Bakhtin, M.M. 1986. *Speech Genres and Other Late Essays*. Edited and translated by Caryl Emerson and Michael Holquist. Austin: University of Texas Press.
- Blommaert, Jan. 2005. *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. https://www.researchgate.net/publication/249387120_Discourse_A_Critical_Introduction_-_By_Jan_Blommaert (accesat 11 iunie 2017).
- Burke, Peter J. and Jan E. Stets. 2009. *Identity Theory*. New York: Oxford University Press.
- Descombes, Vincent. 1980. *Modern French Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fairclough, Norman. 1995. *Critical Discourse Analysis*. Boston: Addison Wesley.

¹ "Tout comme la subjectivité, le dialogisme peut être envisagé sur deux plans: comme inhérent et constitutif au discours, et comme ostentatoire et délibéré, présent dans la structure de surface du texte, pour des raisons expressives et communicatives diverses" (Popescu 2015: 143).

- Gálik, Marián. 2000. "Interliterariness as a Concept in Comparative Literature." *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 2 (4). <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol2/iss4/6> (accesat 17 February 2016).
- Hall, Stuart. 1995. "Question of Cultural Identity." *Modernity: An Introduction to Modern Society* edited by Hall, Stuart, David Held, Don Hubert, and Kenneth Thompson. Oxford: Polity Press. 594–634.
- Hall, Stuart. 1996. "Introduction: Who Needs 'Identity'?" *Questions of Cultural Identity* edited by Hall, Stuart and P. du Gay. London: Sage. 1–17.
- Helbo, André. 1975. *Michel Butor. Vers une littérature du signe. Précédé d'un dialogue avec Michel Butor*. Bruxelles: Editions «Complexe».
- Holden Rønning, Anne. 1998. "Literature as an Empowerment of Identity" <http://www.ifuw.org/seminars/1998/Literature.pdf> (accesat 22 martie 2013).
- Joseph, John E. 2004. *Language and Identity: National, Ethnic, Religious*. Palgrave Macmillan.
- Joswick, Hugh. 1996. "The Object of Semeiotic." *Peirce's Doctrine of Signs: Theory, Applications, and Connections* edited by Colapietro, Vincent M. and Thomas M. Olszewsky. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 93–102.
- Lotman, Juri M. [1984] 2005. "On the Semiosphere." Translated by Wilma Clark. *Σημειωτική: Sign Systems Studies*. 33 (1). 205–229.
- Loveday, Leo and Emilia Parpală (eds.). 2016. *Ways of Being in Literary and Cultural Spaces*. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- McAfee, Melonyce. 2015. "Identity is the *Dictionary.com* 2015 Word of the Year." CNN. December 8. <http://edition.cnn.com/2015/12/08/living/word-of-the-year-dictionary-com-feat> (accesat 13 martie 2016).
- Parpală, Emilia. 2012. "Dialogization, Ontology, Metadiscourse." *Spaces of Polyphony* edited by Clara-Ubaldina Lorda and Patrik Zabalbeascoa. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 237–250.
- Parpală, Emilia and Leo Loveday (eds.). 2015. *Contextual Identities: A Comparative and Communicational Approach*. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Peirce, Charles Sanders. 1974. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Volume V. *Pragmatism and Pragmaticism* and Volume VI. *Scientific Metaphysics* edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Ponzio, Augusto. 2004. "Ideology." *Semiotik / Semiotics*. Volume 13, Part 4. Edited by Roland Posner, Klaus Robering, Thomas A. Sebeok. Berlin, New York: Walter de Gruyter. 3436–3447.
- Popescu, Carmen. 2015. "Subjectivité poétique, dialogisme et transitivité" *Interlitteraria*. 20 (2). University of Tartu Press. 142–157.
- Skulj, Jola. 2000. "Comparative Literature and Cultural Identity." *Comparative Literature and Culture*. 2 (4). <http://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol2/iss4/5/> (consulted 3 June 2017).
- Van Dijk, Teun A. 1993. *Principles of Critical Discourse Analysis*. New York: Sage Publications.

PARTEA I

Identitate și comparatism

Trajectories of Secularity: The Influence of Japanese Neo-Confucianism on the Project of Secularization in Meiji Japan

Andreea Barbu
University of Bucharest

Secularity is one of the most noticeable elements of modernity which has stepped outside its European formation grounds and is now present in other areas, such as Japan. Through its spread it has created different trajectories, and at the same time, generates new debates regarding its link to modernity. The evolution of the secular order in Japan is linked directly to the process of modernization in the Meiji period (1868-1912) and to the Western influence, but the specific cultural background which, as I will argue in this presentation, has led to a reconceptualization of the meaning of secularity and added some particularities to the process of secularization. In this paper I will focus on the Neo-Confucian influence on this process, in particular its impact on the relationship between religion and governance during the Meiji Period; I will shed light on the particularity of the Japanese secularization which is seen as a project of elites towards a modern and civilized society.

From the many definitions of secularization, I will use the understanding of the concept as defined by Charles Taylor in *A Secular Age* (2007), especially the two main categories of meanings: one that refers to the process by which the religious and political spheres are separated from one another, and the other one that regards the decline of religious faith and practices. Charles Taylor analyses only the Western context, but I will try to extend his approach to the Japanese background, trace one of the trajectories of secularity in an East Asian society, and highlight the influence of Japanese Neo-Confucianism on it.

Keywords: modernity, Meiji period, Neo-Confucianism, secularity, secularization

1. Introduction

Secularity is one of the most noticeable elements of modernity which has stepped outside its European formation grounds and is now present in other areas and the one I will focus on is Japan. Through its spread it has created different trajectories, and at the same time, generates new debates regarding its link to modernity.

Any discussion about secularity and secularization should begin with realizing that it has first emerged in the Western Christendom, but it turned global through the Western imperialism and the spread of modernity outside its formation grounds. In the Japanese context the religion – secular dichotomy was imported around the Meiji period (1868-1912)

– and it has been inserted initially at certain levels of discourse, most notably the juridical, the constitutional and the academic ones.

The conditions for this analysis are: first, I will try to define the concepts of “secularity” and “secularization,” pointing out some critical distinctions between the Western context and non-Western societies, in this case Japan, taking into account new approaches in the study of secularization and modernity; secondly, I will concentrate on the spread of modernity in East Asia under the Western imperialism in the nineteenth century, and how the secularity was transferred to the Japanese modern society. In this frame, I will use the Helen Hardacre’s perspective on secularization in Japan as being an elite’s project (2011: 2); thirdly, I will take into consideration the Confucian formation of the most important intellectuals who had a contribution on secularization and I will try to point out how this aspect had an impact on the relationship between religion and state during the Meiji era. In the end, I will highlight the particularities of the process of secularization during its first period.

2. Secularity in the Western world

From the many definitions of secularity, I will use the understanding of the concept as defined by Charles Taylor in *A Secular Age* (2008), since it is one of the most complex analysis on Western secularity. He uses the concept of “secularity” in three ways: political, sociological and cultural, and he examines from a historical and philosophical perspective how the place of religion in societies has changed during centuries in the Western world. This approach can be extended to the Japanese context in order to see the differences and particularities of secularity and secularization since the Western secular modernization was a model that the new emerging Japanese modernization attempted to emulate in the latter half of the nineteenth century.

The multiple definitions of *secularity* are organized by Charles Taylor in three main categories as follows:

“1. One understanding of secularity then is in terms of public spaces. These have been allegedly emptied of God, or of any reference to ultimate reality [...]. This emptying of religion from autonomous social spheres is, of course, compatible with the vast majority of people still believing in God, and practising their religion vigorously” (Taylor 2007: 2).

This meaning refers to the political framework that makes the state neutral with regards to religious belief, and the access to it is for both believers and non-believers.

“2. In this second meaning, secularity consists in the falling off of religious belief and practice, in people turning away from God, and no longer going to Church” (*ibidem*: 3).

At this level he analyses the impact of the “disenchantment of the world” in the sense coined by Max Weber (2002) on the decline of religious belief and practice.

“3. The shift to secularity in this sense consists, among other things, of a move from a society where belief in God is unchallenged and indeed, unproblematic, to one in which it